

3

Zewnętrzne i wewnętrzne zróżnicowanie języka

Wybitna współczesna badaczka języka i kultury – Anna Wierzbicka – napisała niegdyś, że: „Język to pewna fikcja: nie ma języka (w liczbie pojedynczej), tylko języki w liczbie mnogiej, podobnie jak nie ma kultury w liczbie pojedynczej, są tylko kultury w liczbie mnogiej” (Wierzbicka 2011: 13). Zwróciła ona tym samym uwagę na problem związany nie tylko z różnorodnością języków świata, ale też z ich ścisłym związkiem z kulturą danej społeczności. Poza tym trzeba pamiętać, że posługując się terminem *język* lub *języki*, uwzględniamy zawsze nieco inną perspektywę oglądu. Na przykład wyrażenia *język naturalny* używa się na określenie abstrakcyjnego modelu języka „w ogóle”, który może być reprezentowany przez wiele języków występujących na świecie. Są one klasyfikowane jako języki narodowe lub etniczne, gdyż na ich powstanie i kształt mają wpływ zwyczaje komunikacyjne wspólnoty etnicznej. Czy jednak opisywanie modelu języka ludzkiego, opartego na cechach uniwersalnych (*uniwersalia językowe*), jest panaceum na uporządkowanie językowej wieży Babel? Wydaje się, że skoro języki nie służą wyłącznie do porozumiewania się (działamy za pomocą słów i chcemy osiągnąć jakieś cele), to zarówno zewnętrzne zróżnicowanie języków, jak i wewnętrzna specjalizacja ze względu na potrzeby użytkowników mają swój głęboki sens¹.

3.1. Różnorodność języków świata

Wcześniej czy później obserwator języka zetknie się z problemem jego różnorodności i rozproszenia. Około 7,2 mld mieszkańców Ziemi posługuje się bowiem łącznie ponad 7 tys. języków². Istnieje też ok. 20 tys. *lingwonimów*, czyli nazw odmian językowych. 96% języków świata używa zaledwie 3% ludności. Około 2200 języków występuje w Azji, podczas gdy w Europie funkcjonuje ich 285 (Krasnowolski 2018). Z kolei ok. 2400 jest zagrożonych wyginięciem. Powodem jest wymieranie

1 Treści związane z różnorodnością języków świata oraz specjalizacją wewnętrzną języka naturalnego zostały zamieszczone w dwóch kolejnych rozdziałach.

2 Należy zwrócić uwagę na fakt, że dane szacunkowe mogą być różne ze względu na kwalifikowanie danego języka jako *etnolektu* (język grupy etnicznej) lub *dialektu* (odmiana terytorialna języka) (zob. Wójtowicz 2016: 10–11).

społeczności posługującej się danym językiem, rzadziej uwarunkowania polityczne, gdyż zdecydowana większość języków świata nie ma odmiany pisanej, nie podlega więc utrwaleniu w piśmiennictwie.

Państwem o największej liczbie języków jest Papua-Nowa Gwinea, gdzie społeczności izolowane od siebie wykształciły ich 832. Na świecie funkcjonuje blisko 100 *rodzin językowych* (grup języków pokrewnych), liczących od kilku (np. 4) do ponad 1 tys. (np. 1257) języków (*Etnologue* 2019).

Wśród najbardziej popularnych języków na świecie, które są L1 dla swych użytkowników, znajdują się:

1. chiński – ok. 1281 mln,
2. hiszpański – ok. 437 mln (31 państw),
3. angielski – ok. 372 mln (101 państw),
4. arabski – ok. 292 mln (60 państw),
5. hindi – ok. 260 mln (*Etnologue* 2019).

Czy zatem w obliczu tak ogromnej wielojęzyczności można wyobrazić sobie, że na świecie istniał tylko jeden język, różnicujący się w trakcie rozwoju ludzkości (*monogeneza*)? Nadal urzekająco brzmi werset biblijny:

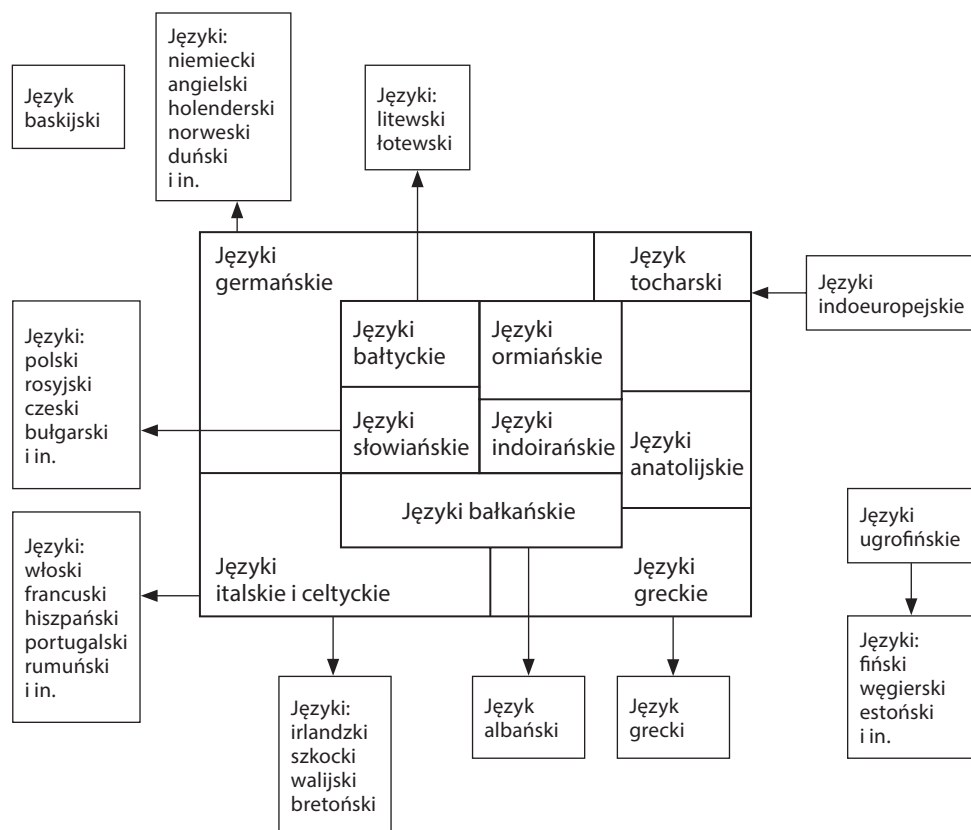
Mieszkańcy całej Ziemi mieli jedną mowę, czyli jednakowe słowa (Rdz 11,1)³.

A może języki powstawały samorzutnie i niezależnie od siebie w kształtujących się społecznościach ludzkich na podstawie uniwersalnej i „zaprogramowanej” genetycznie struktury języka (*poligeneza*)? Na te pytania do dziś nie ma zadowalającej odpowiedzi. Można tylko domniemywać, że ludzkie języki najprawdopodobniej wywodzą się od wspólnego praprzodka zwanego językiem nostratyckim (Derwojedowa 2012: 811). Znaczy to tyle, że język rozwinął się tylko raz i w którymś momencie historii zaczął się rozgałęziać, co dało początek rodzinom językowym, np. indoeuropejskiej, drawidyjskiej, semito-chamickiej czy też kaukaskiej. Dowód – podobieństwa we wskazanych językach np. zaimków osobowych oraz sposobie wyrażania negacji. Co ciekawe, poza znanymi rodzinami

3 Cyt. za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Biblia Tysiąclecia* (1998), Poznań: Pallottinum.

językowymi znajdują się ważne języki świata, np.: japoński i koreański. Należą więc do kategorii języków izolowanych.

Większości języków europejskich przypisuje się także jednego przodka w postaci języka praindoeuropejskiego⁴. Późniejsze zróżnicowanie wspólnoty praindoeuropejskiej na rodziny i grupy językowe, do których należą także współczesne, dobrze nam znane języki europejskie, obrazuje poniższy schemat (ryc. 3.1).

RYCINA 3.1.

Rozwój wspólnoty praindoeuropejskiej

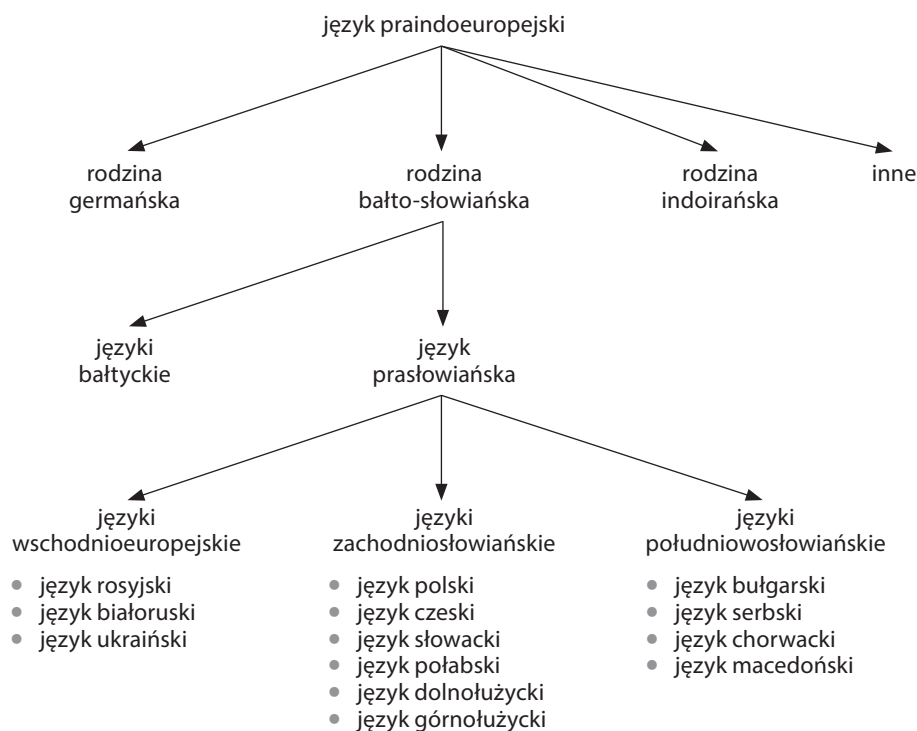
Źródło: Łuczyński, Maćkiewicz 2002: 103.

⁴ Ustalenia językoznawców dowodzą, że większość współczesnych i wymarłych języków Europy i południowo-zachodniej Azji wywodzi się z jednego prajęzyka – praindoeuropejskiego. Hipoteza ta narodziła się w XIX w. jako pokłosie badań m.in. Franza Boppa, Jacoba Grimma, Augusta Schleichera, prowadzonych metodą porównawczą. Ich efekty to m.in. drzewo genologiczne języków indoeuropejskich (europejskich i azjatyckich), próby rekonstrukcji języka praindoeuropejskiego, prawa rozwojowe języka oraz podstawy językoznawstwa historyczno-porównawczego.

Klasyfikacja genealogiczna (historyczna), zakładająca pokrewieństwo języków, które na pewnym etapie miały wspólny rozwój historyczny, łączy je w rodziny i grupy językowe. Oprócz klasyfikacji genetycznej stosuje się także klasyfikację geograficzną (zbieżność języków ze względu na ich sąsiedztwo, z wyróżnieniem tzw. *lig* i *cykliów językowych* oraz typologiczną (podobieństwo cech wewnątrzjęzykowych – strukturalnych).

3.2. Pochodzenie i specyfika polszczyzny

Biorąc pod uwagę powyższe dane, można pokusić się o wskazanie dróg rozwoju języka polskiego. Wraz z innymi odmianami słowiańskimi wyłonił się on z języka prasłowiańskiego, potem funkcjonował w obrębie grupy języków bałto-słowiańskich, by wreszcie, ok. VI w. n.e., wejść w obręb różnicującej się grupy języków słowiańskich (zachodniej) (ryc. 3.2).

RYCINA 3.2.

Pochodzenie języka polskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Przybylska 2002: 430.

Ponadplemienny język polski wyodrębnił się w X w. wraz z powstaniem polskiej państwowości. Język polski zalicza się więc do grupy języków zachodniosłowiańskich. Wyróżnia się w jego rozwoju etap przedpiśmienny (do poł. XII w.), a więc etap dominacji języka mówionego, i piśmienny (od połowy XII w. do współczesności). Są to cezury umowne, ale przyjmuje się, że wysoki poziom pierwszych zabytków języka pisanego (takich jak: *Bogurodzica*, *Kazania świętokrzyskie*, *Psalterz floriański*) należy przypisać właśnie długiej tradycji polszczyzny mówionej. Za najstarsze w języku polskim uchodzi zdanie: *Day, ut ia pobrusa, a ti poziwai* (Daj, ac ja pobruszę, a ty poczywaj)⁵ zapisane w 1270 r. na 24 karcie tzw. *Księgi henrykowskiej*.

W okresie piśmiennym polszczyzny występują cztery podokresy:

1. staropolski – między XII w. a początkiem XVI w.,
2. średniopolski – od XVI w. do drugiej połowy XVIII w.,
3. nowopolski – od drugiej poł. XVIII w. do 1939 r.,
4. współczesny – po 1939 r. (Walczak 1999).

Współczesny język polski dysponuje ok. 40 fonemami i 90 głoskami. Należy do *języków spółgłoskowych* ze względu na przewagę spółgłosek nad samogłoskami. W związku z tym dość często występują w nim grupy spółgłoskowe (w ekstremalnym przypadku może to być nawet 4 spółgłoski (5 liter), np. *niewstrząśnięty*). Alfabet zawiera 32 litery oparte na zmodyfikowanym piśmie łacińskim: *Aa, Aą, Bb, Cc, Ćć, Dd, Ee, Ęę, Ff, Gg, Hh, Ii, Jj, Kk, Ll, Łł, Mm, Nn, Ńń, Oo, Óó, Pp, Rr, Ss, Śś, Tt, Uu, Ww, Yy, Zz, Żż, Żż*. W użyciu są także 3 litery: *Qq, Vv i Xx*, jednak występują one tylko w słowach obcego pochodzenia.

Język polski należy do *języków nieprozodycznych*, gdyż występuje w nim stały – *paroksytoniczny akcent*, który służy do oddzielania wyrazów. Akcent pada na drugą sylabę od końca w wyrazach co najmniej dwusylabowych. Wyrazy dzielą się na sylaby (zgłoski), które mogą być otwarte (zakończone na samogłoskę) lub zamknięte (zakończone spółgłoską).

Zasób współczesnej polszczyzny można szacunkowo ustalić na podstawie liczby haseł występujących w słownikach. W wielkich słownikach języka polskiego notuje

5 Wskazane zdanie tłumaczy się następująco: „Daj, (niech) ja poobracam kamieniem, a ty odpoczywaj”.

się ich ok. 130 tys. Przykładami najdłuższych wyrazów są: *przeintelektualizować* (21 liter) oraz *osiemdziesięciodzieciokilometrowy* (36 liter). Za najkrótsze wyrazy uchodzą np. jednoliterowe: *a*, *i*, *w*. Z kolei *żółć* to wyraz złożony wyłącznie z liter diakrytyzowanych, a *wszczniesz* (od *wszcząć*) to najdłuższy wyraz jednosylabowy.

Biorąc pod uwagę *kryterium morfologiczne* polszczyzna należy do języków typowo fleksyjnych: zawiera 9 kategorii fleksyjnych i ok. 30 form w kategoriach. Końcówki fleksyjne pozwalają na względnie swobodny szyk wyrazów w zdaniu. W polszczyźnie brakuje natomiast rodzajników, choć współcześnie coraz częściej i chętniej posilkujemy się zaimkami w ich funkcji, np. *jakiś*, *któryś*, *ten*.

Dane zebrane w niniejszym podrozdziale uzmysławiają wielką wewnętrzną różnorodność języków, które reprezentują model języka naturalnego. Można jednak mówić także o wewnętrznym zróżnicowaniu języka. Ma to związek głównie ze sposobem i celem jego użycia w komunikacji międzyludzkiej.

3.3. Język ogólny

Język ogólny to odmiana języka narodowego, będąca środkiem porozumiewania się we wszystkich dziedzinach życia wszystkich użytkowników bez względu na miejsce zamieszkania, pochodzenie, zawód czy grupę społeczną. Jest najbardziej uniwersalnym narzędziem komunikacyjnym, służy bowiem zaspokajaniu najróżnorodniejszych potrzeb w tym zakresie. Jest językiem administracji państwowej, językiem piśmiennictwa oraz językiem warstw wykształconych. Język ogólny upowszechniają szkoła, administracja, środki masowego przekazu czy literatura. Stanowi więc swoisty „abstrakt” przeciwstawiany wielu innym odmianom wyróżnianym ze względu na mniejszy zasięg terytorialny, odmienną funkcję czy grupę społeczną użytkowników.

Najpopularniejszą prymarną i powszechną odmianą języka ogólnego jest *język potoczny*. Jego pozycja wiąże się z tym, że obsługuje sferę codziennej komunikacji, a więc kontaktów indywidualnych, rodzinnych, koleżeńskich, wewnątrzgrupowych, ale także zewnętrznych o charakterze półoficjalnym czy nawet oficjalnym (Wilkoń 2000: 51). Ze względu na uniwersalność, dużą kreacyjność, a także ekspansywność (przenikanie do różnych odmian języka) i wrażenie spontaniczności wariant potoczny bywa określany „centrum stylowym” języka narodowego. Odmiana potoczna ogólna (neutralna) jest nabywana przez dziecko najwcześniej. W warstwie semantycznej odnosi się do spraw człowieka i codzienności, odzwierciedla postawę zdroworozsądkową. Występowanie mówionej formy przekazu sprzyja naturalności i budowaniu więzi dyskursywnych. Gatunki, w których przejawia się

mowa potoczna, to najczęściej rozmowa oraz opowiadanie, a także inne gatunki zróżnicowane w zależności od intencji nadawcy, np.: pytania, przeczenia, prośby, groźby, plotki, dowcipy, anegdoty, komentarze itp.

Na drugim biegunie języka ogólnego trzeba umieścić *język literacki*, okreśłany też mianem *dialektu kulturalnego*. Jest to najbardziej staranna, opracowana i sformalizowana odmiana języka ogólnego. Obsługuje wszystkie funkcje, jakie pełni język we wszystkich dziedzinach życia społecznego i kulturalnego. Podczas gdy pojęcie dialektu kulturalnego odnosi się zwykle do języka mówionego ludzi wykształconych, to pojęcie języka literackiego kojarzone jest z ogółem dzieł pisanych należących do kultury narodowej i codziennej. Służy komunikowaniu treści niezwiązanych bezpośrednio z życiem codziennym, a także dotyczących spraw codziennych w sposób niepotoczny (np. w publicystyce, pismach urzędowych itp.).

3.4. Odmiana mówiona i pisana języka

Język ogólny może występować zatem w dwóch odmianach, które wiążą się z wykorzystaniem systemu w dwóch odmiennych kanałach komunikacyjnych: w mowie (za pomocą znaków dźwiękowych) lub w piśmie (za pomocą znaków graficznych). Wykształcenie się tych rejestrów wiązało się z rozwojem cywilizacyjnym człowieka. Pierwotną formą jest oczywiście język mówiony, wtórną – pismo⁶. Współcześnie wymienia się także tzw. mowę pisaną/zapisaną, czyli konwersację za pomocą pisma stosowaną w komunikacji elektronicznej (głównie internetowej). Łączy ona cechy obu kanałów komunikacyjnych (dlatego można nazywać ją też mieszaną).

Obydwie formy języka – mowa i pismo – współistnieją ze sobą nie jako wykluczające się, alternatywne, ale jako uzupełniające się, komplementarne. W różnych obszarach działalności człowieka dominuje na przemian jedna lub druga forma. Trudno sobie wyobrazić postęp cywilizacyjny i transfer wiedzy bez możliwości zapisu i utrwalania danych. W związku z tym coraz rzadziej mówi się o prymacie języka mówionego (*fonocentryzm*) nad jego odmianą graficzną (*logocentryzm*). Choć historia pisma zaczęła się najpewniej dopiero 5 tys. lat temu, to pierwsze próby narracyjnego zapisu graficznego w postaci rysunków naskalnych lub wyrytych w glinie datuje się odpowiednio na 20 i 10 tys. lat (Wicherkiewicz 2016: 177). Filozof francuski Jacques Derrida twierdzi nawet, że nasi przodkowie już w neolicie posługiwali się obiema formami języka, przy czym forma graficzna w postaci

6 Istniało jednak kilka języków, które były używane wyłącznie w piśmie, np. *kawi* (literacki język oparty na gramatyce starojawajskiej), klasyczny tybetański czy klasyczny chiński *wenyan* (Wicherkiewicz 2016: 117).

piktogramów (malowidła skalne i jaskiniowe) stopniowo przechodziła w ideogramy, a te następnie w grafemy (por. Derrida 1967: 110).

Prawdopodobnie pierwszymi zaczątkami pisma były znaki na pieczęciach z wypalanej gliny. Ich najstarsze okazy odkryto na Bliskim Wschodzie. Pochodzą z VII tysiąclecia p.n.e. Kolejne odkryte formy miały postać ideograficznego pisma klinowego rytego na glinianych tabliczkach lub w kamieniu (np. język sumeryjski), dopiero później jako materiał piśmienniczy zaczęto wykorzystywać skórę, drewno lub papirus.

W ewolucji pisma wykształciły się systemy różniące się sposobem odnoszenia formy graficznej znaku do rzeczywistości pozajęzykowej. W systemach *semazjograficznych* (gr. σημασία [semasia] ‘znaczenie’) znaki graficzne wskazują pojęcia w sposób bezpośredni, bez odnoszenia się do struktur językowych. Z kolei w systemach *glottograficznych* (gr. γλῶττα [glotta] ‘język’) grafemy stanowią pisemne odzwierciedlenie wypowiedzi językowych. W zależności od tego, którą z warstw wypowiedzi języka symbolizują, dzielone są na:

- *pisma logograficzne* (gr. λόγος [logos] ‘myśl’, ‘słowo’, ‘rozum’) za pomocą znaków graficznych symbolizują poszczególne pojęcia (proste lub złożone). Jeśli grafemy są możliwie najwierniejszymi przedstawieniami graficznymi (obrazkowymi) otaczającego świata, to określane są *piktogramami* (*pisma piktograficzne*). Jeśli znaki graficzne oznaczają pojęcia, są ich wyobrażeniem, to mamy do czynienia z *ideogramami*. Przykłady ideogramów, np. oko ze łzą jako „wizualizacja” smutku, można odnaleźć w pismach pierwotnych, jak np. kalifornijskie malowidła naskalne czy wczesne hieroglify, a także w pismach Majów i Azteków.
- *pismo fonograficzne* (gr. φωνή [phone] ‘dźwięk, głos’) poszczególne grafemy odnoszą się do jednostek dźwiękowych języka, np. sylab (*pismo sylabiczne*) lub głosek (*pismo alfabetyczne*) (Wicherkiewicz 2016: 178).

W ewolucji pisma wyróżnia się także *pismo analityczne* stanowiące etap pośredni pomiędzy pismem ideograficznym a fonetycznym. Starożytne pisma Mezopotamii, Egiptu czy Krety mają charakter analityczny, gdyż oparte są na ideogramach, ale już z elementami ułożenia symboli w różnych kombinacjach.

Pismo, będąc osiągnięciem cywilizacyjnym ludzkości, podlega także oglądowi aksjologicznemu w kontekście przemian sposobów jego nabywania i ewolucji rozwoju (Kwaśniewska 2019; Sadziński 2014). Ponieważ człowiek nie nabywa pisma w sposób spontaniczny, a musi się go nauczyć, niekiedy nawet w społecznościach o ustabilizowanych systemach piśmiennych występuje zjawisko *analfabetyzmu*, czyli braku umiejętności posługiwania się odmianą pisaną. Czymś innym jest

jednak *analfabetyzm wtórny*, czyli *funkcjonalny*. Najczęściej pojęcie to odnosi się do braku umiejętności poprawnego zapisu lub rozumienia tekstu zapisanego.

Różnice między postacią mówioną języka, używaną w komunikacji ustnej, a pisaną, wykorzystywaną w komunikacji niebezpośredniej, bardzo dobrze charakteryzuje egipskie przysłowie: *Mowa wiatr, pismo grunt*. Oto zestawienie najistotniejszych różnic w tym zakresie (tab. 3.1):

TABELA 3.1.

Różnice między odmianą mówioną i pisaną języka

Mowa (wypowiedź)	Pismo (tekst)	„Mowa zapisana” (tekst elektroniczny)
dialogiczność	monologiczność	dialogiczność/ monologiczność; interaktywność
spontaniczność, uniwersalny charakter, swoboda językowa, konkretne słownictwo, używanie kolokwializmów, okazjonalizmów, ekspresywizmów, wyrazów modnych; częste wykrzykniki; występowanie zaimków np. wskazujących: <i>ten, tamtego</i> lub nieokreślonych: <i>jakiś, któryś</i> , a także spójników typu: <i>ale, bo, choć</i>	oficjalność, zgodność z normą językową, zróżnicowane, abstrakcyjne słownictwo, unikanie kolokwializmów, grubianizmów; występowanie zaimków „książkowych” typu: <i>bowiem, gdyż, iż, ponieważ</i>	spontaniczność lub oficjalność w zależności od gatunku tekstu. Dla odmiany internetowej charakterystyczne są neologizmy: <i>spamować, bot, post, reset</i> , występowanie skrótów, akronimów i emotikonów (znaków graficznych używanych do wyrażenia nastroju), swobodna kombinacja znaków językowych i niejęzykowych anonimowość (<i>nicki</i> – pseudonimy internetowe)
unikanie konstrukcji imiesłowowych (głównie z imiesłowem przysłówkowym)	występowanie struktur imiesłowowych, typu: <i>Chodząc po parku, rozglądał się na wszystkie strony</i>	unikanie konstrukcji oficjalnych, książkowych
występowanie luźnych ciągów składniowych, zdania eliptyczne; przewaga zdań współrzędnych	uporządkowane struktury składniowe; dbałość o logiczne następstwo wywodu; przewaga zdań rozwiniętych i złożonych, w tym złożonych podrzędnie	uproszczona składnia; przewaga zdań pojedynczych; występowanie zdań eliptycznych

TABELA 3.1. cd.

Mowa (wypowiedź)	Pismo (tekst)	„Mowa zapisana” (tekst elektroniczny)
dopełnianie komunikatu/tekstu werbalnego elementami niewerbalnym (gesty, mimika)	występowanie znaków interpunkcyjnych jako znaków graficznych do wskazywania granic składniowych i zaznaczania emocji	specyficzne posługiwanie się interpunkcją: pomijanie znaków przestankowych lub zwielokrotnianie ich, ignorowanie znaków diakrytycznych (zamiast np. <i>ę, ś, ź, ń</i> – <i>e, s, z, n</i>); specyficzne wykorzystanie wersalików (dużych liter), m.in. do zaznaczania emocji, np. <i>SUUUPER</i>
znaczenie elementów prozodycznych i proksemicznych tekstów mówionych: intonacja, akcent, ton, dystans przestrzenny		
występowanie wyrażenń spajających wypowiedź, np. podtrzymujących kontakt i rozmowę z odbiorcą: <i>wiesz, nieprawdaż</i> lub komentujących: <i>po prostu, to znaczy</i>	dbałość o spójność i strukturę wypowiedzi: początek, rozwinięcie, zakończenie; podział tekstu na poszczególne akapity; występowanie wyrażenń metatekstowych: <i>Jak wyżej stwierdzono...; W pierwszych słowach mojego listu...; Podsumowując, chciałbym dodać... itp.</i>	różnorodność kompozycyjna tekstu w zależności od kanału komunikacji (konwersacyjny, korespondencyjny, hipertekstowy)
kontekstowość i sytuacyjność komunikatów (nawiązania do okoliczności pozajęzykowych)	brak bezpośredniego odniesienia do konkretnych sytuacji pozajęzykowych, tekst jest jednak usytuowany w <i>dyskursie</i> , czyli tworzony według określonych norm i strategii	odwołanie do sytuacyjności komunikatów dyskursywnych (dialogów konwersacji), uwidocznione dodatkowo w komunikatach audiowizualnych
ulotność (momentalność)	trwałość	trwałość, szybkość

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Grzenia 2006; Labocha 2012; Ong 1992; Wilkoń 2000.

3.5. Style funkcjonalne

Oba omówione wyżej warianty języka ogólnego dzielą się na odmiany używane w różnych dziedzinach działalności członków danego społeczeństwa. Język ogólny jest na tyle elastyczny, że daje możliwość zrealizowania wielu odmiennych

typów zachowań językowych⁷. Nazywane są one zwykle stylami funkcjonalnymi. Termin *styl* określa swoiste ukształtowanie formy wypowiedzi, a więc wybór środków językowych ze względu na cel i specyfikę tworzonego komunikatu. W odmianie mówionej wyodrębniamy zwykle *styl konwersacyjny* i *styl oficjalny* (*retoryczny*), a w odmianie pisanej – style: *naukowy*, *artystyczny*, *urzędowy* i *publicystyczny*. Te ostatnie można uznać także za style użytkowe, związane z zastosowaniem języka w różnych obszarach życia społecznego: nauce (*styl naukowy*), dziennikarstwie i komunikacji społecznej (*styl publicystyczno-dziennikarski*, *styl reklam*), administracji (*styl urzędowy*). Można je przeciwstawić *stylowi artystycznemu*, który oznacza sposób ukształtowania tekstów należących do literatury pięknej. Oczywiście podział ten jest umowny, bowiem w wielu komunikatach może dochodzić do celowego mieszania stylów, a nawet *stylizacji*. Jest to celowe naśladowanie jakiegoś wzorca językowego, zarówno z obszaru tekstów użytkowych, jak i artystycznych czy innych odmian języka, np. gwar, dialektów czy kodów środowiskowych. Ze względu na naśladowaną odmianę języka lub stylu można mówić o *dialektyzacji* (stylizacji gwarowej), *archaizacji* (stylizacji na język minionych epok), *kolokwializacji* (stylizacji na język potoczny) czy *poetyzacji* (stylizacji na język poetycki). Można także wskazać na *stylizację środowiskową* czy na naśladowanie stylu jakiegoś pisarza lub dzieła⁸. Ten drugi przypadek powoduje, że dokonuje się uwydatnienia najbardziej typowych cech naśladowanego wzorca, jeśli zaś czyni się to w celach humorystycznych lub satyrycznych, można mówić o parodii.

Wyróżnione style funkcjonalne dotyczące mówionej i pisanej odmiany języka zostaną omówione poniżej.

Styl konwersacyjny (komunikacji obiegowej)

Styl konwersacyjny jest charakterystyczny dla odmiany potocznej języka (mówionej), np.:

⁷ *Zachowanie komunikacyjne* to użycie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych ze względu na założony cel.

⁸ Przykłady wypowiedzi stylizowanych: *kolokwializacja*: „Nigdy nie zdarzyło mi się widzieć tyłu i tak beznadziejnych staruszków. Większość chlipała donośnie, jeden ciamkał, drugi mlaskał, trzeci ciągnął, czwarty siorbał, piąty był smutny i łysy” (Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*); *dialektyzacja*: „W chałupie cicho było, jak zazwyczaj w niedzielę, kobiety związały się kole porządków, dzieci obsiadły miskę przed gankiem, pojadaly z wolna, broniąc się łyżkami i piskiem przed Łapą, któren na gwałt rwał się do spółki, maciora stękała pod ścianą na słońcu, tak ją waliły łbami prosięta, dobierając się do mleka, to bociek rozganiał kury i gajdał się za żrebakim baraszkującym w podwórzu” (Władysław S. Reymont, *Chłopi*); *archaizacja*: „Do Lublina i ja chętnie pójde, bo tam białogłowy nad miarę gładkie i rzęsiste. Kiedy to która chleb krając, bochenek o się oprze, to nawet na nieczułym bochenku skóra od kontentacji czerwienieje” (Henryk Sienkiewicz, *Potop*).

- Siema Maciek. Jest akcja! Do zgarnięcia 5 stówek.
- A za co?
- No słuchaj, praktycznie za free. Trzeba tylko trochę ulotek rozdać.
- Okay. A kiedy?
- Jutro? Pojutrze? Może być?
- Nie, kochaniutki! Nie da rady, jutro mam kolosa z anglika. No i cała polibuda idzie na koncert (zbiory własne).

Cechuje go:

- słownictwo o silnym zabarwieniu emocjonalnym, ekspresywnym lub środowiskowym; zdrobnienia i zgrubienia;
- tendencja do skrótowości;
- występowanie metonimii (zamienni);
- występowanie konstrukcji modnych, zapożyczonych i frazeologizmów;
- nieregularności składniowe i uproszczenia w budowie zdania; przeważają zdania pojedyncze, występują równoważniki zdania, anakoluty i elipsy (niepełne, nawet niepoprawne konstrukcje), unika się zdań długich, wielokrotnie złożonych;
- obecność wyrazów służących nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu.

Styl oficjalny i styl retoryczny

Styl oficjalny wiąże się z użyciem starannej, opracowanej odmiany języka:

Panie Profesorze, dziękuję za możliwość spotkania i poświęcony czas. Wykonałem zadanie, które zostało mi powierzone. Jak pan wie, wszystkie badania zostały wykonane z należytą starannością i w zaleconym terminie. Mam nadzieję, że przygotowany przez nasz zespół raport spełni oczekiwania i będziemy mogli wspólnie świętować nasz sukces (zbiory własne).

Charakterystyczny jest dla wszelkiego rodzaju wystąpień przeznaczonych dla szerszego grona odbiorców: przemówień, debat, wykładów, prelekcji, wywiadów publicznych oraz oficjalnych (formalnych) wypowiedzi komunikacyjnych, np. w czasie egzaminów, podczas rozmów z osobami, które dzieli dystans wieku czy roli społecznej. Cechuje go:

- dbałość o stosowanie normy wzorcowej zarówno w wymowie, jak i w zakresie poprawności gramatycznej;
- ograniczenie spontaniczności i ekspresji językowej – słownictwo jest bardziej abstrakcyjne i wyszukane;